

Ülkemizde İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ (İSG) Yeni Yasa, Yönetmelik ve Standartlar Üzerine

Macit Karabay

Mak.Y.Müh.Dr.

ÖNSÖZ

Hiçbir ülke, çalışabilecek yetişkin elemanlarının iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu çalışma güçlerinin yok olmasının ülkelerine getireceği toplumsal ve psikolojik çöküntüye ve ekonomik kayıplara gözyumacak kadar zengin değildir. Bu nedenledir ki, tüm gelişmiş ülkeler gibi diğerleri de İSG konularında bilinçlenmekte, gerekeni yapma çabası içine girmektedirler. Bu çabaların bireysel yanı olduğu gibi, topluma yönelik girişimleri de önemli ve kaçınılmazdır.

Yüce Atatürk'ün bizleri yönlendiren sözlerinden birinde, birlikte çalışma, ulusumuzun yarınının en önde tutulmasına önemini vurguladığı biçimde, ülkemizdeki bu sorunun çözümünde de elele verme gereği koşuldur. Ordu-ulus-endüstri işyerleri ile Üniversitelerimiz kamu kesimi ile elele vererek "önce güvenlik" gibi anlamlı ve gerekli bir deyişin gereği yerine getirilmelidir.

Ülkemizin özel, kamusal işyerlerinde, güvenlik güçlerimizin düzenlediği, işlettiği üretim, bakım ve onarıma yönelik kuruluşlarda milyonlarca işçimiz, erimiz, görevlimiz binalarda, açık arazide, atelyelerde aletlerle, makinalarla, silahlarla içiçedirler, risklerle (tehlikelerle) karşı karşıyadırlar. Nerede bu tür insan-makina-araç, gereç, bina, barınak vb. ilişki varsa riskler de sözkonusudur. Üzülerek söylemek gerekiyor ki, istenirse de bu riskler sonucu kazalar olmakta, kişiler yaralanmakta, bazıları sakat kalmakta, bir oranda da yaşam sonlanmaktadır. Ancak, iş kazası, meslek hastalığı asla kader olamaz, olmamalıdır. Günün iş kazaları ve meslek hastalıklarına yönelik geçerli ve zorunlu önlemler sistematik biçimde alınır, çalışanlar eğitilir ve bilinçlendirilirse kaza ve hastalıklar büyük ölçüde önlenir.

İSG kavramsal ve amaçsal olarak tüm çalışanların üretim, bakım ve onarım çabalarını sağlıklı ve güvenli biçimde yürütebilmelerini sağlamaktadır. Bu amaçla, iş yaşamının çok yanlı ve değişik yapısı nedeniyle genel anlamlı yasa ve

yönetmelikler, uluslararası ve ulusal bazda standartlarla, özel amaçlı olan ve yalnızca bir tür iş için örneğin kazan işletmeciliği, kaynakçılık, tornacılık gibi ayrı ayrı olmak üzere bilinen ve uygulamada olan konularda çalışanların İSG için yönetmelikler, kurallar hazırlanmakta, yürürlüğe konulmaktadır.

İş yaşamı değişim demektir. Yeni teknolojiler, araç ve gereçler, makinalar, silahlar vb. gündeme gelince beraberinde getirecekleri risklere karşı önlemler de gelebilmelidir. Bilindiği kadarı ile bu iki çaba paralel yürümekte, İSG gözardı edilmemektedir. Dinamik yapı canlı ve etkili tutulmaktadır.

Bu incelememizin amacı, ülkemizde yürürlükte olan İş Kanunu (4857 Sayılı, Yayımlı Tarihi: 10.6.2003) gereğince hazırlanmış olan ve yürürlüğe giren tüzük ve yönetmeliklere, bağlı olduğumuz uluslararası örgütler olan ISO, ILO, AB ile, çok yakın ilişkiler içinde olduğumuz Batı ülkelerindeki güncel uygulamalara değinmek, yapılmakta yada yapılması gereken uygulamaları tartışabilmektir. Bilinir ki, bugün hala, ülkemiz iş kazaları ve meslek hastalıkları bakımından, gelişmiş ülkelere oranla hiçte iç açıcı durumda değildir. Son tersane kazaları da bunun önemli bir göstergesidir. Bu nedenle iş kazaları ve hastalıkları ulusal bir dava olup hepimizin görevi içinde ve sorumluluğundadır.

4857 SAYILI YASAMIZ

122 maddeden oluşan bu büyük ve önemli yasada, Madde 1 de, amacın işverenler ile bir iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılan işçilerin çalışma şartları ve çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumlulukların düzenlenmesi olduğu belirtilmiştir. Bu yasa Madde 4 de belirtilen istisnalar dışında tüm işyerlerine uygulanmaktadır. Madde 2, 5'inci paragrafta asıl işveren ile alt işveren ilişkisi belirlenmekte olup, asıl işveren, iş yaptırdığı alt işverenin işçilerine karşı o iş yeri ile ilgili olarak yükümlülüklerinde alt işveren ile birlikte sorumludur.

İş yasasında, iş yaşamına ilişkin tüm gerekli sorumluluklar, yükümlülükler bulunmaktadır. Bunlardan İSG ile ilgili olarak Beşinci Bölümde, Madde 77 de, işverenler iş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmamak, işçilerde iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınan her türlü önleme uymakla yükümlü kılınmaktadır. Aynı maddede işverenlere, işçisinin önlemlere uyup uymadıklarını denetlemesi, işçilerin karşılaşılabilecekleri riskler, alınması gerekli tedbirler, yasal hak ve sorumluluklar konusunda bilgilendirmesi ve gerekli İSG eğitiminin vermesi zorunluluğu getirilmektedir.

Madde 78 de ise, Sağlık Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının işyerlerinde İSG önlemlerinin alınması, makineler, araç, gereçler, kullanılan maddeler nedeniyle ortaya çıkabilecek iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi için çalışan kişilerin çalışma koşullarının düzenlenmesi amacı ile tüzük ve yönetmelikler çıkarması görevi verilmiştir.

Önceki Yasa 1.9.1971 tarihli 1475 sayılı yasa son olarak 22.5.1987 tarihinde değişikliğe uğramış, sonunda 4857 sayılı, bugün yürürlükte olan Yasa yürürlüğe girince yaşamını tamamlamıştır. 1475 sayılı eski yasanın madde 73 ve 74'ü yürürlükteki yasanın 78 ve 79 maddeleri ile aynı amaca yöneliktir.

Tüzükler Yönetmelikler

Önceki ve bugünkü iş yasalarının öngördüğü, AB'ye katılım süreci içinde gerekliliği duyulan,

ayrıca ILO, ISO yada diğer ülkelerin tüzük ve yönetmelikleri izlenerek uygun bulunan tüzükler ve yönetmelikler ilgili Bakanlıklar ve ulusal kuruluşların çalışmaları ile hazırlanmış ve hazırlanmaktadır. Önceki yasaya dayalı olan ve 11.1.1974 tarihli olan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, yenisi hazırlanmadığı için yürürlükte olup 520 maddesi ile, ayrıntılı biçimde, işyerlerinde kazalara ve meslek hastalıklarına karşı alınması gerekli önlemleri içeren kapsamlı bir belgedir. İşverenler ve işçiler uymakla yükümlüdürler. Bu tüzüğün önemli noktalarına bu yazıda değinilecektir.

İSG'de Avrupa Birliğine Uyum

AB'ye uyum süreci içinde 12/6/1989 tarihli AB Konsey direktifine dayalı olarak 4857 sayılı yasanın 78'inci maddesine göre "İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği" hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Ayrıca aynı amaçla, ekli listede görülen birçok yönetmelik de hazırlanarak uygulanmaya başlamıştır. Bunlardan bazıları kullanılmayanların yerine geçmiş, bazıları ise eskisi ile beraber yürürlükte tutulmuştur. Ekli listede bugüne değin çıkarılmış olan 48 adet yönetmeliğin bazılarının adları verilmektedir (Çizelge 1). İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği, bu konuda klavuz olabilecek nitelikte, risklerin araştırılması ile kazaların önlenmesinde uygulanması zorunlu olan kapsamlı bir belgedir. Yönetmeliklerin tümü İş Sağlığı ve Güvenliği ile ilgili siteden bilgisayar aracılığı ile elde edilebilir. Buradan ilk yönetmeliğin bazı önemli yükümlülüklerine değinilecektir.

Çizelge 1

4857 Sayılı İş Kanunu Uyarınca Hazırlanan Yönetmelikler

- İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği
- Gürültü Yönetmeliği
- Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Yönetmeliği
- Güvenlik ve Sağlık İşaretleri Yönetmeliği
- Patlayıcı Ortamların Tehlikelerinden Çalışanların Korunması Hakkındaki Yönetmelik
- İş Güvenliği ile Görevli Mühendis veya Teknik Eleman Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği
- İşyeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik
- Kişisel Koruyucu Donanım Yönetmeliği
- Yeraltı ve Yerüstü Maden İşletmelerinde Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği
- Konut Kapıcıları Yönetmeliği
- Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik
- Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları Hakkında Yönetmelik
- İş Kanununa İlişkin Çalışma Süreleri Yönetmeliği
- Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği ve Formu (4.maddesi değişti.)
- İşyeri Kurma İzni ve İşletme Belgesi Alınması Hakkında Yönetmelik

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ YÖNETMELİĞİ (İSGY)

(Özet)

- Madde 1'de, yönetmeliğin amacının iş yerlerinde sağlık ve güvenlik koşullarının iyileştirilmesi için alınması gerekli önlemlerin belirlenmesi olduğu, mesleki risklerin önlenmesi, risk ve kaza etmenlerinin ortadan kaldırılması, işçi ve temsilcilerinin eğitilmesi, bilinçlendirilmesinin gerekliliği belirtilmektedir.
- Madde 5'de, işverenin yükümlülükleri sıralanmakta özetle; mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi, işin kişilere uygun duruma getirilmesi, üretim yöntemlerinin, süreçlerin seçiminde, işin tasarımında sağlık ve güvenliğe uygun olduklarından güven duyulması, teknik gelişmelere uyum sağlanması, tehlikeleri daha az olanlarla değiştirilmesinin işverenin sorumluluğunda olduğu belirtilmektedir.
- Madde 7'de de, işverenin iş yerinde sağlık ve güvenlik risklerini önlemek ve koruyucu görevleri yerine getirmek üzere iş yerinde en az bir veya daha fazla kişiyi görevlendirmesi yükümlülüğü getirilmektedir. Bu kişilerin gerekli nitelik, bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekli görülmektedir.
- Madde 11'de bu konularda işverenin, işçilerinin görüşlerini almaları, onların da girişimlerde katkılarını sağlamaları beklenmektedir.
- Madde 12 işçilerin eğitimleri ile ilgili olup işe başlamadan önce, iş veya çalışma yeri değiştirilirse, araç-makina değişirse, yeni teknoloji uygulandığında, değişen yada yeni ortaya çıkan risklere uygun olarak eğitim verilmesi, gerektiğinde periyodik olarak tekrarlanması istenmektedir.
- Madde 13 işçilerin yükümlülükleri ile ilgilidir. Öncelikle, işçiler davranış ve kusurlarından dolayı kendilerinin ve diğer kişilerin sağlık ve güvenliğini olumsuz etkilememesi için gerekli dikkati göstermeli görevlerini, kendisine işveren tarafından verilen eğitim ve talimatlar doğrultusunda yapmalıdırlar. İşçiler kendisine verilen koruyucuyu öğretildiği gibi kullanmalı, makinadaki koruyucuları çıkarmamalı, makinaları doğru kullanmalı, göreceklere tehlikeli durumu veya eksikliği işverene yada güvenlik işçi temsilcisine bildirmelidirler.
- Madde 14 ile de işveren, işçilerin maruz kalacakları sağlık ve güvenlik risklerine uygun

olarak onları sağlık gözetiminde tutmalıdır. İşe girişte ve işin devamı süresinde bu denetimler düzenli aralıkla sürdürülmelidir.

BSI-OHSAS 18001 (1999) (TS 18001) + AMD.1 (2002) (OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY MANAGEMENT SYSTEMS) İNGİLİZ STANDARDI ESAS ALINARAK HAZIRLANAN STANDARD

TSE Teknik Kurulunun 24 Şubat 2004 tarihli toplantısında İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri-Sartlar başlığı ile Türk Standardı olarak onanmış ve yayınlanmıştır. Bu standardın uygulama klavuzu olan BSI-OHSAS 18002 da TS 18002 olarak kabul edilmiştir. Aşağıda TS 18001 standartlarından özet alıntılar verilmektedir.

- TS 18001, bir yönetim sisteminin tasarımı için ayrıntılı koşulları sağlamadığı gibi İSG performans kriterlerinin durumunu da belirlemiz. Amacı, bir kuruluşun İSG risklerini denetim altına almasını ve bu yöndeki çabalarını iyileştirmesini sağlamada gerekliliği duyulabilecek yönetim sisteminde bulunması gerekli koşulları ortaya koymaktır.
- TS 18001, ürün ve hizmet güvenliğinin sağlanmasından çok, ürün ve hizmet veren kuruluşlardaki çalışmalarda iş sağlığı ve güvenliğinin gerçekleşmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla kurulacak örgütün sistemli biçimde nasıl düzenleneceğini belirtmektedir.
- TS 18001, aşağıdakileri amaçlayan her kuruluşa uygulanabilir.
 1. Riskleri yok etme, azaltma
 2. İSG yönetim sistemi kurma
 3. İSG politikasına uyum konusunda kendine güvence sağlama
 4. Bu uyumu başkalarına gösterebilme
 5. Sisteminin belgelendirilmesinde

Tanımlamalar

- Tehlike: Kişilerin, malın, gerecin, iş ortamının zarar görmesine neden olabilecek kaynak yada durum.
- Risk: Tehlikeli bir olayın oluşma olasılığı ile sonuçların bileşimi

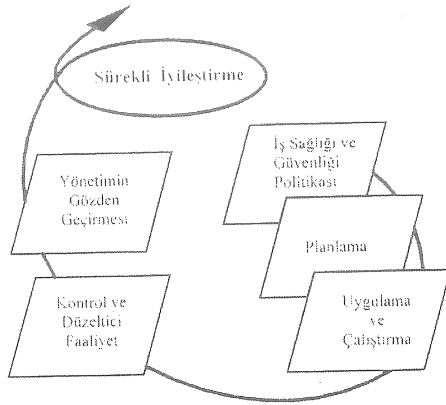
İSG Politikası

Kuruluşa, üst yönetimce benimsenmiş, bu konuda hedefleri ve çabaları belli eden, aşağıdaki karakterde bir politika bulunmalıdır.

- Risklerin karakter ve önemine uygun olan
- Sürekli iyileştirmeyi hedefleyen
- İSG kural ve yönetmeliklerine uygun olan
- Belgelere, kayıtlara dayanan
- Tüm çalışanlara duyurulan

- Kolaylıkla ilgililerce ulaşılabilen
- Sürekli gözden geçirilebilen

İSG Yönetim Sistemi

Şekil 1. İSG yönetim sistemi

Planlama

Kuruluştaki tehlike ve risklerin saptanması ve denetimi için planlama yapılmış olmalıdır.

- Yapılacak veya zaman zaman yapılan işler için
- Taşeron ve ziyaretçiler ve işyerine gelen diğer kişiler için
- İşyerindeki diğer kolaylıklar için

Yasal ve Diğer Koşullar

İşyeri kendisine uygulanma olasılığı olan yasal ve diğer İSG koşullarını belirlemeli, bunları gerçekleştirmek için yapılması gerekenleri saptamalıdır.

Ulaşılması İstenilenler

İşyeri, kayıtlara geçirilerek İSG hedeflerini oluşturmalıdır. Bu işi yaparken sistem, tehlikelerin, risklerin, teknolojik seçeneklerin, parasal ve işlevsel koşulların ilgililerce danışılarak gözönüne alınmasını sağlamalıdır.

İSG Yönetiminde Programlama

Aşağıdakileri içermelidir:

- verilen sorumluluklar, yetkiler
- kullanılacak araçlar
- zamanlama
- parasal boyutlar

Uygulama ve İşleme Koyma

Planlamadan, incelemelerden ve uygulamanın sonucundan gelen geri besleme ile yapılacak işlemler sonucu denetim ve düzeltmeler yapılır duruma getirilmelidir.

Yetki ve Sorumlulukların Saptanması

İSG yönetim sisteminde, İSG risklerini etkileyen girişimleri ve süreçleri uygulayan ve

yöneten kişilerin sorumlulukları ve yetkileri ile görevleri tanımlanmalı ve belgelenmelidir. Üst düzeyde bir yönetici, sistemin etkin çalışması için özel bir sorumlulukla görevlendirilmiş olmalıdır.

Eğitim, Bilinçlendirme

Gereksinim duyulan İSG bilinci tanımlanmış olmalıdır. Bu amaçla gerekli tüm eğitimler zamanında ve düzenli olarak verilmelidir. Kişilerin gerekli bilgileri aldığı, bilinci kazandıkları ve bu kazancı sürdürdüklerini kanıtlayıcı değerlendirmeler yapılmalı, kayıtlar tutulmalıdır. Bu eğitimler;

- Bireysel rol ve sorumlulukların tanımlanması için
- Tehlikeler, riskler, İSG düzenlemeleri, uyarılar için
- Yapılacak sıralanmış işlemlerin anlaşılması için
- Yöneticilere yönelik olarak sorumluluklar için
- Taşeronlar, ziyaretçilerin bilinçlendirilmesi için yapılmalıdır.

Danışma ve İletişim

İşletme, çalışanlarına ve diğer ilgililere İSG bilgilerinin iletildiğinden emin olmalıdır. Çalışanların katılımı ve işbirliği sağlanmalı ve belgelenmeli, ilgililer bilgilendirilmelidir. Risk ve tehlikelerin tanımlamaları, politikanın ve hedeflerin gözden geçirilmesi, İSG de yeni teknolojiler, yeni araç ve gereçler, çalışma yöntemleri için çalışanlara danışılmalıdır.

Dökümantasyon

İSG sisteminin yapısı ve uygulaması için işlem sıralamaları, talimatlar, çizelgeler, formlar vb. dökümantasyonu içeren güncelleştirilebilen uygun bir el kitabı hazırlanmalı ve kullanılmalıdır.

Döküman ve Veri Kontrolü

- Dökümanların yeri belli olmalı
- Sistemli biçimde gözden geçirilip düzeltilmeli, yeterliliği ilgilice onaylanmalı
- Yürürlükten kaldırılanlar ilgili tüm yerlere duyurulmalı

İşletme Denetimi

- İşyeri denetim önlemlerinin uygulanacağı yerlerdeki riskler ile ilgili girişim ve işlemler tanımlanmalıdır.
- Döküman olmuş girişimlerin gerçekleşmemiş olma durumunda gerekiyorsa bunları sağlamak için planlama yapılmalıdır.
- Satın alınan mallar, tezgahlar vb. için tanımlanmış İSG riskleri ile işleme konulma yollarının oluşturulması, bunların

sağlayıcı ve yükleniciye iletilmesi sağlanmalıdır.

- İSG risklerinin kaynaklarında giderilmesi için işyeri tasarımı, süreç, makina, iş organizasyonu ile bunların insan yetenekleri ile uyumunu içerecek yollar oluşturulmalıdır.

Acil Duruma Hazırlık

- İşletme beklenmedik ve hızla önlem alınmasını gerektirecek durumlarda yapılması gerekenleri belirlemeli, bunlardan kaynaklanacak kaza ve hastalıkları önlemek için planlar hazırlamış olmalıdır. Bu çalışmalar sistemli ve uygun biçimde denemelidir.

Denetim ve Düzeltme

- İncelemelerden, performans ölçümlerinden, uygulama ve işletmeden gelecek bilgilerle denetim ve düzeltmeler yapılarak yönetim gözden geçirilir.

Performans Ölçümü

- İşletme, İSG'de gösterilen uğraşmayı (performansı) düzenli izlemeli, ölçmeli, bunu sağlamak için de yöntemler geliştirilmelidir. Bu yolla, kuruluş, gereksinimlere en uygun nicel ve nitel önlemler alınabilmeli, amaçlara ulaşma derecesi izlenebilmeli, yasal duruma uyumu görülmeli, kazalar ve hastalıkların yetersiz İSG uygulaması ile ilintilerini saptamalı, böylece düzenleyici önlemler alınabilmelidir. Bu çabalar kayıtlara geçilmelidir. Ölçüm için aygıt kullanılacaksa kalibre edilmelidir.

Kazalar, Olaylar, Uygunsuzluklar, Düzeltici ve Önleyici Çabalar

- İşletmede oluşabilecek kaza, olay, uygunsuzluklar ve yaratacağı sonuçları hafifletecek önlemler alınmalı
- Bu etkinliklerin doğruluğu izlenmeli, gerekiyorsa düzeltilmeli, kayıtlara geçirilmelidir.

Kayıtlar ve Yönetimi

- İSG ile ilgili tüm girişimler, sonuçlar, değerlendirmeler uygun biçimde kayıt altına alınmalıdır.
- Kayıtlar okunaklı, ulaşılabilir ve izlenebilir olmalı, korunmalıdır.

Denetim

İşletmede İSG ile ilgili girişimler için kurulu sistem denetim ve inceleme altında bulundurulmalıdır. Amacı,

- İSG yönetim sisteminin planlandığı gibi yürütülmesi
- Düzenli biçimde sürdürülmesi

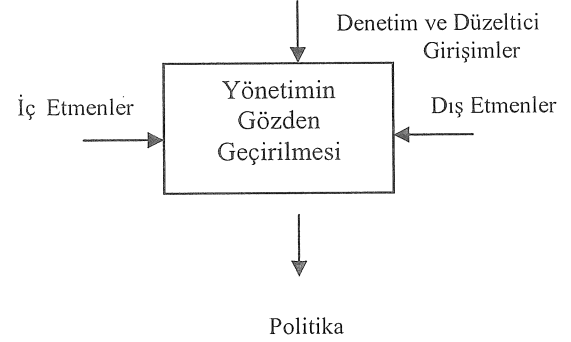
- Kuruluşun politikası ve hedeflerine uygunluğu

- Önceki denetimle elde edilenlerle karşılaştırılması

- Yönetime bilgi sağlanması

Denetim, olanaklı ve gerekli ise, İSG'den sorumlu olanların dışında, bağımsız olanlar tarafından yapılmalıdır.

Yönetimin Gözden Geçirilmesi

Şekil 2. Yönetimin gözden geçirilmesi

İşletmenin üst yönetimi, İSG yönetim sisteminin sürekli uygunluğu, yeterliliği ve etkinliğini sağlamak için sistemi aralıklarla gözden geçirmelidir. Bu inceleme kayıtsal olmalı, sonuçta, değişen durumlara göre sistemde değişim gereksinimi duyulursa ilgililer uyarılmalıdır.

Daha ayrıntılı bilgiler için TS 18001 ile, uygulama kalavuzu olan TS 18002'ye başvurulmalıdır.

SONUÇ:

İş kazaları ve meslek hastalıkları ulusal, toplumsal ve ekonomik sorunlarımız içinde önemli olan konuların başında gelmektedir. İşverenlerimizi ve işçilerimizi çok yakından ilgilendiren, iş hayatımızı sağlıklı ve güvenli kılmayı amaçlayan sözkonusu yasa, yönetmelik ve standartları yakından tanımak, tanıtmak ve uygulanmasını sağlamak hepimizin görevidir. Üniversitelerimiz bu konularda düzenleyeceği kurs ve derslerle, vereceği araştırma tezleri, konferans ve seminerlerle katkıları arttırmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Karabay, Macit; İş Sağlığı ve Güvenliği Seminer Notları, SATTEM 29-30 Kasım 2007.
2. Karabay, Macit; Ülkemizde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sorunları, Mühendis ve Makina Dergisi, Sayı 484, Mayıs 2000.
3. TSE 18001